

הקהילה האשכנזית באמסטרדם במאה הי"ח

מהדיר: אלחנן טל

מרכז לחקר יהדות הולנד

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל

הקהילה האשכנזית באמסטרדם במאה הי"ח

מקורות לתולדות יהדות הולנד ותרבותה

עורך: יוסף קפלן

הקהילה האשכנזית באמסטרדם במאה הי"ח

הקהילה האשכנזית באמסטרדם במאה הי"ח

ההדיר, תרגם, העתיק והוסיף מבואות וביאורים

אלחנן טל

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל

מרכז לחקר יהדות הולנד, האוניברסיטה העברית

ירושלים

עריכת לשון: ישראל חוני
הפקה: יחזקאל חובב

ספר זה יוצא לאור בסיוע

מרכז דינור לחקר תולדות ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים
משרד התרבות והספורט – מינהל התרבות והאמנויות
Stichting Collectieve MAROR-gelden Israël (SCMI), Tel Aviv

© כל הזכויות שמורות למרכז ולמנן שור לתולדות ישראל (ע"ר), ירושלים, תש"ע

מסת"ב 5-277-227-965-978

מספר קטלוגי 185-601

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או
מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציאים לאור.

סדר ועימוד: מרכז ולמן שור
הדפסה: דפוס אליניר, תל אביב

לזכרו של
אבי
אלכסנדר טל

תוכן העניינים

9

הקדמה

חלק ראשון

“תקנות הקהלה דקהל אשכנזים דק”ק אמשטילרדם”
(התקנון משנת תע”א)

13

תיאור התקנון

תקנות הקהלה דקהל אשכנזים דק”ק אמשטילרדם:

30

הנוסח המקורי בידיש עם תרגום לעברית

76

מפתחות

חלק שני

“העתקה מספרי רשומי מקהלות”

מאת

עמנואל אברהם לוי טל

81

תיאור ה”העתקה”

העתקה מספרי רשומי מקהלות –

97

תקציר הפרוטוקולים מן השנים תס”ח עד תקס”ז

206

דברים מיוחדים

העתקה מספר רשומי מקהלות החמישי –

227

טיוטה של רישומים בודדים מן השנים תקנ”ז–תקנ”ח

231

ביאור מילים ומונחים שכיחים בתקנון וב”העתקה”

234

ראשי תיבות וקיצורי מילים

236

מטבעות ושווים היחסי

237

ביבליוגרפיה וקיצורים ביבליוגרפיים

247

רשימת האיורים

קהל אשכנזים אמסטרדם

הקדמה

חיבור זה כולל תעתיק של שני מסמכים מקוריים חשובים:
א – התקנון משנת תע"א (1711) של הקהילה האשכנזית באמסטרדם;
ב – תקציר מתוך הרישומים בספרי הפרוטוקולים של הקהילה משנת תס"ח (1708) עד שנת תקס"ז (1807).

שני המסמכים האלה מאפשרים התבוננות בארגון ובניהול הקהילה במאה הי"ח, במה שקרה בה, במעשי פרנסיה ובחיי חבריה. פרסום זה מיקל את הגישה למסמכים האלה ועל העיון בהם ומהווה תוספת למידע על חיי היהודים האשכנזיים באמסטרדם במאה הי"ח. המסמך הראשון – התקנון – מגדיר את ארגון הקהילה, סמכויות פרנסיה וחובותיהם, זכויות חבריה וחובותיהם וכן דברים השייכים להנהגת בית הכנסת. אולם, עם השנים התעוררו בעיות שלא נמצא להן פתרון בתקנון, ולכן, בשנת תצ"ז (1737) הוחלף התקנון בתקנון חדש, שגם אותו תיקנו והוסיפו עליו במרוצת השנים. אמנם, התקנות שהגדירו את היחסים בתוך הקהילה לא היו שונות באופן מהותי מאלה שכבר הוגדרו בתקנון הראשון, על כן התקנון משנת תע"א מהווה בסיס להבנה של ניהול הקהילה במאה הי"ח כולה.

המסמך השני – התקציר מתוך הפרוטוקולים – מהווה מעין תולדות הקהילה בתקופה הנידונה. מוזכרים בו אירועים ובעיות שהעסיקו את מנהיגי הקהילה, כמו בחירת אב"ד, בנייה ותחזוקה של בתי הכנסת, קבורה וניהול של בתי הקברות, שחיטה כשרה ומכירת בשר, הטלת מסים וגבייתם, סעד לעניים, קשר עם קהילות בחוץ לארץ וכיוצא באלה. בסוף הספר מופיע ביאור מילים ומונחים שכיחים בתקנון וב"העתקה", רובם ככולם ייחודיים לנושא הקהילה האשכנזית באמסטרדם; ניתנה טבלה עם המטבעות המוזכרים בתקנון וב"העתקה" ושווים היחסי, ונוספה גם רשימה עם פירוש של ראשי התיבות המופיעים במסמכים. הפניות לספרים ומאמרים מופיעות בהערות השוליים במתכונת של שם המחבר בתוספת של קיצור שם הספר או המאמר. תיאור מלא של המקורות ועוד מספר ספרים ומאמרים כלליים מופיעים ברשימת הביבליוגרפיה.

אני מודה למוסדות ולאישים הבאים על עזרתם בהכנת ספר זה:

לספריית רוזנטליאנה (Bibliotheca Rosenthaliana) עבור מתן אישור לפרסום התקנון; לארכיון העירוני של אמסטרדם (Stadsarchief Amsterdam) עבור מתן אישור לפרסום ה"העתקה"; לאדון ז'אק ברוקהאיוזן (Jacques Broekhuysen), נכד נינו של עמנואל טל (Tall), שאיפשר פרסום של תמונת מחבר ה"העתקה", הנמצאת ברשותו;

הקדמה

לדוד גילנר (David Gilner) מ"היברו יוניון קולג'" (HUC) בסינסינטי, שאיתר עותק, כנראה יחיד, מהתרגום ליידיש של התקנון משנת תצ"ז; לגברת אודט פלסינג (Odette Vlessing) מ"הארכיון העירוני באמסטרדם" שגילתה, בהשוואה של כתבי יד, את זהותו של מחבר ה"העתקה"; לישראל חוני, עורך לשוני מטעם מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, על הערותיו המועילות; ליחזקאל חובב המביא לבית הדפוס, שנתן לספר את צורתו הנאה; ולמיכה טל, בני, שהיה לי לעוזר בכל זמן הכתיבה. תודה מיוחדת אני חב לפרופ' יוסף קפלן מהאוניברסיטה העברית בירושלים, שהמליץ על פרסום עבודה זו והנחה אותי לקראת השלמתה, כדי שתהיה ראויה להתפרסם מטעם "המרכז לחקר יהדות הולנד". הוא הושיט לי את עזרתו הנדיבה בכל שלב של העשייה. לבסוף אני רוצה להודות לאנלי, רעייתי, שהיתה לצדי, מתעניינת ומעודדת, כל השנים שעסקתי בענייני התקנון וה"העתקה".

ספר זה מוקדש לזכרו של אבי ע"ה, אלכסנדר טל (אברהם אליעזר דוב בן שלמה), שנספה בשואה בשנה הארבעים ושתיים לחייו. אבי נולד באמסטרדם בג' בחשון תרס"ד (24.10.1903) ונפטר במסע ממחנה ברגן-בלזן בח' באייר תש"ה (21.4.1945). מקום קבורתו בתחום הכפר הגרמני לנגנאונדורף (Langennaundorf), דרומית למסילת הברזל בין פינסטרוולדה לפלקנברג (Finsterwalde-Falkenberg), מול אבן הק"מ 101.6, כעשרה מטרים בתוך היער.

הסבא של סב סבו של אבי, הלל בן טוביה, הגיע מיורבורג (Jurburg) שבליטא והתיישב באמסטרדם, שם קנה את חזקת הקהילה בחודש טבת ת"ע (דצמבר 1709) והקים משפחה, שלימים אימצה את השם טל (Tal) לשמה.

אלחנן טל

תמוז תש"ע (יולי 2010)

חלק ראשון

תקנות הקהלה דקהל אשכנזים

דק"ק אמשטילרדם

(התקנון משנת תע"א)

תקנות

הקה לה דקהל אשכנזים
דק"ק אמשטילרדם

במצות ע"י האלופים הקצינים הפרנסים
יצ"ו:

בדפוס ובבית של היקר כמר אשר אנשיל
בן המנוח כהר"ר אליעזר חזן זצ"ל הנקרא
בפי כל אדם אנשיל שוהט

בשנת העם הזה על מקומו יבא
בשלום לפ"ק

באמשטילרדם

תיאור התקנון

א

שלושה עותקים בלבד ידועים מהתקנון המודפס של הקהילה האשכנזית באמסטרדם משנת תע"א (1711): אחד בספריית רוזנטליאנה (Bibliotheca Rosenthaliana),¹ האגף היהודי בספריית האוניברסיטה העירונית של אמסטרדם, שני בספריית בודליאנה (Bodleian Library) של אוניברסיטת אוקספורד, ושלישי ב"היברו יוניון קולג'" (HUC) בסינסינטי. העותק שבאמסטרדם נרכש ביוני 1931 תמורת עשרים וחמישה גולדן, והעותק הנמצא באוקספורד מקורו בספריית האספן הנודע הרב דוד אופנהיים מפראג (1736–1664).

התקנון משנת תע"א הוא התקנון הקדום ביותר של הקהילה האשכנזית באמסטרדם שיש בידינו, ויתכן שהוא הראשון שהופיע בדפוס. לקהילה היו כבר תקנונים קודמים שעודכנו מדי פעם,² ובתקנון משנת תע"א יש מספר הפניות לתקנון קודם. עותק התקנון שנמצא באמסטרדם הוא ספרון שמידותיו 10.5x17.5 ס"מ, כרוך בכריכת קלף ומחזיק שנים עשר דפי נייר הממוספרים בצד אחד, מא' עד י"ב, ומודפסים משני הצדדים. העמוד הראשון הוא עמוד השער, המודפס באותיות מרובעות; הוא מועתק כאן כשער לתעתיק ולתרגום התקנון. 112 סעיפי התקנון, המודפסים באותיות רש"י, מופיעים בעשרים ואחד העמודים הבאים. בשני העמודים האחרונים מודפס מפתח – "מפתחות" – לסעיפי התקנון. בסוף הספרון כרוך עוד דף מגן מנייר דק. הנוסח בידיש מועתק מעותק התקנון הנמצא באמסטרדם, כיוון שהוא היה הזמין יותר עבורי; סעיף ו' בעותק זה נמחק מסיבה לא ידועה, והוא ניתן כאן מהעותק שנשמר באוקספורד. התעתיק מדויק ונאמן למקור, כולל טעויות, וחוסר עקיבות בסימון קו מעל אותיות רפות במקור היידי. תיקונים מופיעים בתעתיק בין סוגריים מרובעים או בציון "[כך!>"; רוב הקטעים בשפה העברית מופיעים במקור בין סוגריים עגולים. בסמוך לנוסח היידי מופיע התרגום לעברית, והשתדלתי להישאר בו נאמן למקור, במידת האפשר. אולם לא תמיד הדברים נהירים דיים: התקנון נוסח בצורה כללית ותמציתית ובחלק מהסעיפים התרגום לידיש אף יותר מתומצת ומקוצר מהנוסח המוצע

1 מספר קטלוגי ROS19D12 ותצלום 3816H29.

2 על התקנונים הקודמים שעדיין היו קיימים בארכיון הקהילה בשנת 1928 (לא כולם קיימים עוד וגורלם של אלה שנעלמו אינו ידוע) ראו: Sluys, *Protocollen*, p. 117.

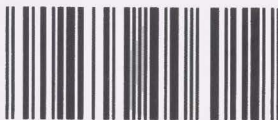

הקהילה האשכנזית באמסטרדם במאה ה־18 כולל תעודות חדשות על הקהילה האשכנזית באמסטרדם, ארגונה וחיי חבריה, במאה ה־18. קהילה זו פחות מוכרת מן הקהילה הספרדית־הפורטוגלית הוותיקה והעשירה שפעלה בעיר, ומן המסמכים עולה תמונה של קהילה חיה ותוססת.

בחלק הראשון נדפסות "תקנות הקהילה דקהל אשכנזים דק"ק אמשטילרדם" משנת תע"א (1711). תקנות אלה הן המוקדמות ביותר שהגיעו לידינו מקהילה זו, ורק שלושה עותקים שרדו מהן. מאה ושנים עשר סעיפי התקנות היו הבסיס לארגון הקהילה ולהתנהגותם של חבריה. לאחר דברי הקדמה על התקנון ורקעו מופיע תעתיק של הנוסח המקורי ביידיש ותרגום לעברית.

החלק השני כולל "העתקה מספרי רשומי מקהלות": תקציר הפרוטוקולים של הקהילה משנת 1708 עד שנת 1807. ה"העתקה" כוללת שישים ושמונה עמודי תקציר עברי המסכמים כאלף ושבע מאות עמודי פרוטוקולים, רובם כתובים יידיש. התקציר נעשה סביב שנת 1812 בידי עמנואל אברהם לוי טל, מזכיר הקהילה. ההעתקה מתפרסמת כאן לראשונה, עם דברי רקע, הערות והסברים.

מקורות אלה שופכים אור על חייה של קהילה פעילה וחשובה במאה ה־18, ועוסקים בהיבטים שונים של חייה: דת, חברה, כספים, חינוך, הנהגה, משפט, חיי יום־יום ועוד.

0 01850000601 9
דאנאקורד 185-601

מחיר: 87.00 ₪